

Robert B. Brandom: Articulating Reasons. An Introduction to Inferentialism.

Cambridge (Mass.) / London, Harvard University Press 2000, 230 s.

Když v roce 1994 vyšla kniha *Making It Explicit* pittsburského filosofa Roberta Brandoma, snad jen málokdo tušil, že se ve velmi krátké době stane jednou z nejvíce diskutovaných filosofických prací současnosti. V době, kdy se vyjadřovacím médiem filosofů stále více stává kratší článek věnovaný určitému problému, troufá si Brandom přijít s filosofickým dílem nezvyklých rozměrů: jeho kniha má více než sedm set stran. Překvapivý však samozřejmě není jen její rozsah. Brandom v knize předkládá svůj pohled na povahu jazyka. Samotné o sobě to ovšem není ve dvacátém století nic převratného: novum Brandomova přístupu spočívá v tom, že svou analýzu jazykového jednání podává v *inferenčně-normativním* slovníku, tj. ukazuje, za prvé, jak lze pomocí pojmu inference specifikovat obsah komunikovaných pojmů, a za druhé, jak lze fungování jazyka chápat způsobem, který v první řadě zohlední základní normativní kategorie jazykové komunikace a distribuci normativních statutů (především *závazků a oprávnění*) mezi mluvčími a interprety. Jiným rysem jeho práce, který rozhodně není v současné analytické filosofii běžný, je její otevřeně přiznaná inspirace Hegelovým myšlením – v recenzované knize *Articulating Reasons* pak autor oznamuje svůj úmysl napsat o Hegelovi samostatnou knihu. Richard Rorty ve svém úvodu k nově vydané práci Wilfrida Sellarse *Empiricism and the Philosophy of Mind* (pův. vyd. 1956) poněkud dramaticky konstatuje, že zatímco Sellars si předsevzal dovést analytickou filosofii od jejího humovského stádia ke stádiu kantovskému, nastává nyní čas jejího přechodu ke stádiu hegelovskému. Ve skutečnosti jde o to, že se někteří současní analytičtí filosofové (jako třeba Arthur Danto, John McDowell či Brandom sám) nechávají inspirovat některými ústředními Hegelovými myšlenkami, což se po mnohá desetiletí dvacátého století nedělo, zejména kvůli Russellovým drtivým výpadům proti Hegelově filosofii matematiky. V Brandomově díle přirozeně koexistuje složka historicko-filosofická se složkou technicko-analytickou;¹ jeho myšlení kromě Hegela určujícím způsobem ovlivnili jednak Kant a Frege, jednak někteří novější filosofové v čele s Wittgensteinem, Michaellem Dummettem a zmínovaným Sellarsem.

Kniha *Articulating Reasons* svým cílem připomíná postavení Kantových *Prolegomen* vzhledem k jeho první *Kritice*. Jejím cílem je především uvést stručně čtenáře do světa Brandomova systému, ukázat mu, o jaké problémy v obsáhlejší knize jde, a naznačit, jakým způsobem jsou řešeny. Knihu tvoří šest poměrně nezávislých

¹ O tomto rysu své filosofické metody, který chápe především jako výsledek současného vlivu svých princetonských učitelů, Richarda Rortyho a prominentního logika Davida Lewise, hovoří Brandom v zajímavém rozhovoru se Susanne Schellenbergovou *Von der Begriffsanalyse zu einer systematischen Metaphysik* z 20. ledna 1999 (*Deutsche Zeitschrift für Philosophie*, 47, 6, 1999, s. 1005-1020).

přednášek pronesených při různých příležitostech, přičemž některé jejich názvy přímo odkazují na části Brandomovy větší knihy (např. čtvrtá kapitola *Articulating Reasons* má téměř totožný název jako šestá kapitola *Making It Explicit*). Ústřední myšlenkou všech šesti přednášek je zmiňovaná teze, že klíčem k jazykovému jednání bytosti uplatňujícími pojmy je jeho *inferenční artikulace*, která dělí propoziční obsahy na premisy a závěry usuzování. Z pouhé reakce na okolí se stává *přesvědčení* s určitým propozičním obsahem právě tehdy, když jsme tento postoj schopni začlenit do inferenčně artikulované struktury spolu s ostatními propozičními postoji. Sellars je toho názoru, že připsat nějaké osobě určitý poznatek neznamenaá podat nějaký její fyzikalistický popis, nýbrž situovat její přesvědčení o světě do „logického prostoru důvodů“. Brandom tento motiv zobecňuje. Předpokladem porozumění jazykovému jednání je podle něj právě porozumění „hře, při které požadujeme a poskytujeme důvody“ – jak pro svá tvrzení, tak pro své činy. Hrát hru, při které se požadují a poskytují důvody, pak znamená „zaznamenávat skóre (*to keep score*) toho, k čemu jsou různí mluvčí zavázáni a oprávněni“ (s. 166 recenz. práce).

Kromě povahy jazyka chce Brandom osvětlit i úzce související jevy – především lidskou racionalitu a schopnost užívat pojmy. Na rozdíl od autorů, které zajímá, co má člověk společného s nižšími formami života, se tedy Brandom zaměřuje naopak na rysy, kterými se jako bytosti vyznačujeme právě my lidé – výsledek Brandomových úvah tedy lze chápat jako pokus o *sebeporozumění*. Zatímco s ostatními živočichy (a vlastně i s výrobky jako je třeba obyčejný termostat) sdílíme schopnost spolehlivě diferencovaně reagovat na podněty z našeho okolí (a spolu s ostatními živými bytostmi jsme navíc schopni pociťovat), vyznačujeme se schopností produkovat a interpretovat pojmy a začleňovat je do inferenčních vztahů. Stejně jako mnoho současných filosofů zdůrazňuje tedy i Brandom holistickou povahu pojmů: ovládat jeden pojem bez souvislosti s mnoha dalšími je podle jeho mínění podobné jako „tleskat jednou rukou.“ Brandomův inferencialismus je v knize využit i k uchopení dalších tradičně problematických jevů, jako jsou pojmy reference či objektivní reprezentace.

Brandomova kniha je psána velmi srozumitelným jazykem a až do čtvrté kapitoly, která se soustřeďuje na pojem „subsituční strukturální role“ (a vyžaduje alespoň základní přehled o prostředcích formální logiky), neopývá technickými detaily. K přednostem Brandomovy knihy patří velmi systematický výklad, který osvětluje mnohé ne zcela zjevné souvislosti. Zjevným vnějším nedostatkem Brandomovy knihy je pak především její forma. Jak bylo uvedeno, jednalo se původně o poměrně nezávislé přednášky věnované jednotlivým tématům. Jistá mira opakování, která je u přednášek pochopitelná, je však v knižní formě na obtíž. Stručně řečeno, nelze se ubránit dojmům, že knize by na mnoha místech prospělo krácení.

K vnitřním problémům Brandomova přístupu, které se do stejné míry projevují jak v recenzované práci, tak v knize *Making It Explicit*: v první řadě není zřejmé, že se autorovi podařilo vyhnout se nebezpečí metodologického kruhu, na které jinde sám upozorňuje.² Chce totiž vysvětlovat pojem *obsahu* pojmů pomocí pojmu *materiálně*

² Srv. *Making It Explicit* (Cambridge/Mass., Harvard University Press 1994), s. 134.

správné inference. Materiálně správné inference na rozdíl od formálně správných inferencí zahrnují právě složku obsahu pojmů: odvodím-li např. z faktu, že střecha kostela má červenou barvu, fakt, že střecha kostela je barevná, mě odvození je materiálně správné, protože se netýká jen formální stránky úsudku, ale také vlastního obsahu pojmů v něm uplatněných. Nyní je proto třeba navrhnout takový postup vysvětlování, který by nevynezoval pojem materiálně správné inference pomocí pojmu obsahu pojmu, což by byl kruh. Brandom chce situaci vyřešit tak, že materiálně správné inference bude chápat jako takové inference, které jsou v praxi uživatelů jazyka brány za platné – chce se tedy zaměřit na praktické postoje mluvčích k materiálním inferencím. Tím se ale dostává do následujícího dilematu: buď řekne, že materiálně správné inference jsou brány za platné právě díky obsahu pojmů, čímž by však vstoupil do kruhu, nebo řekne, že lidé jako svobodné bytosti doslova *vytvářejí* svými praktickými postoji obsahy pojmů, a tedy že inference jsou materiálně správné výhradně proto, že je lidé přijímají (zde se nabízí analogie s Descartovým chápáním Boží svobody, kde dobře je to, co Bůh chce, nikoli naopak; výměr dobra tak nepředchází aktu Boží vůle) – potom by ale musel čelit námitce, že dává lidem do rukou až příliš svobody při uplatňování pojmů: kontrastovalo by to s jeho kantovským chápáním pojmů jako pravidel, která nás zavazují k určitému užívání výrazů v soudech („Nezmočňujeme se pojmů, pojmy se zmocňují nás“ je jeden z oblíbených Brandomových sloganů). Jisté řešení by mohlo představovat vypracování pojmu implicitního chápání materiální inference; tento krok by byl na místě tím spíše, že Brandom ve své knize popisuje explicitaci normativních a logických vazeb, aniž by příliš prozradil o tom, co je vlastně v diskurzivní praxi to implicitní. I tak ale hrozba kruhu nemizí, protože sebevíc implicitní chápání a uplatňování materiálních inferencí může být formou chápání *obsahu* pojmů a my chceme vědět, jak se pojem materiálně správné inference obejde bez pojmu obsahu pojmu.

Tyto otázky úzce souvisejí s jiným problémem Brandomovy metodologie. Brandom vede své zkoumání z perspektivy interpreta, který „zvnějšku“ pozoruje jednání členů nějakého jazykového společenství. Registruje jejich jednotlivé inferenční „řečové tahy“, které podle Brandoma dávají obsah uplatňovaným pojmům, a rekonstruuje tak obsah těchto pojmů. Tento postup má však dva zásadní nedostatky. Za prvé, tento druh popisu jazykového jednání není příliš informativní: Brandomův interpret nám vlastně jen říká, že hráči dělají takové a takové tahy, neříká však, *proč* je dělají – o jejich pohledu na věc se mnoho nedozvíme. Z vnější perspektivy, kterou zaujímá interpret, je zaznamenávání řečových tahů (ve formě jakéhosi *deontického skóre*, které každému účastníku konverzace přiřadí určité závazky a určitá oprávnění) jedinou formou, jak se (retrospektivně!) dobrat obsahu pojmů. Nás by však také zajímalo, jakými znalostmi či schopnostmi mluvčí musí disponovat, aby se mohl na diskurzivní praxi aktivně podílet (opět tedy potřebujeme vědět víc o pojmu implicitního chápání). A za druhé, je otázkou, jak brandomovský interpret vůbec dokáže proniknout do inferenčních vazeb a jak se mu podaří identifikovat normativní statuty (závazky a oprávnění) zkoumaného jazykového jednání. Můžeme ho samozřejmě předem vybavit povědomím o základních normativních kategoriích jazykového jednání a znalostí faktu, že obsah pojmů úzce souvisí s inferenční

artikulaci jazyka. Interpret však nemůže *přímo* vstoupit do normativní „hry na požadování a udávání důvodů“, musí si jako každý mluvčí (či quinovský „radikální překladatel“) nového jazyka nejprve osvojit významy terminů, které se přímo vztahují k dění v bezprostředním okolí mluvčích, a teprve poté se propracovávat až k vyvinutému pojmu deontického skóre. Pokud máme chápat Brandomův projekt skutečně jako pokus o vstup do nějakého neznámého jazyka zvnějšku, pak v něm budeme postrádat právě úvahy o východisku veškeré interpretace, které tvoří percepční tvrzení domorodých mluvčích.

Trpí-li ovšem Brandomův projekt uváděnými neduhy, nabízí se myšlenka „přepsat“ Brandomovu charakteristiku vlastního projektu. Rozumnější by bylo nahlížet jeho interpreta nikoli jako cizince, který se pohybuje mezi domorodci a snaží se zaznamenat smysl jejich počinání, aby tak v jistém okamžiku perspektiva jeho vnějšího pohledu interpreta a perspektiva domorodého mluvčího splynuly (takto vyjadřuje Brandom povahu svého projektu ve zmiňovaném rozhovoru se Susanne Schellenbergovou), nýbrž jako mudrce, který *již je* součástí určité jazykové komunity a dokáže se suverénně podílet na její jazykové praxi. Další část Brandomovy charakteristiky vlastního projektu pak můžeme bez obtíží přijmout: hlavním úkolem našeho mudrce totiž je *učinít naše implicitní jazykové praktiky explicitními*, tj. podat úplný explicitní popis normativních a inferenčních kategorií, které se uplatňují v našem jazykovém jednání. Právě v popisu tohoto procesu Brandom právem vidí hlavní hodnotu svého projektu.

Tomáš Marvan